

KUR'AN'A GÖRE İNSAN SEVGİSİNİN TOPLUMSAL BOYUTLARI

Yrd. Doç. Dr. Atilla YARGICI*

Giriş

Sevgi, sosyal yönü ağır basan bir kavramdır. Seven insan, sevgisinin objesi olarak sadece kendi zatını seçerse bu, sevginin narsisizme dönüşmesi anlamına gelir. Sevgi, önce insanın kendisine yönelmekle birlikte, onu aşmaya ve başka insanları ve diğer varlıkları sevmeye yöneldiği zaman bir mânâ kazanır. Bu yüzden sevgi ile ilgili yapılan çalışmalarda, sevginin bu toplumsal ve sosyal yönüne vurgu yapılır. Tebliğimizin konusunu teşkil eden insan sevgisinin toplumsal boyutlarını daha iyi anlamak için, sevginin toplumsal yönü ile ilgili tarifleri ele almak daha uygun olacaktır.

Amerika'lı sevgi uzmanı Scott Peck, “Sevgi, insanın, kendisinin ve bir başkasının ruhsal tekamülünü desteklemek amacıyla benliğini genişletme arzusudur”¹ derken, sevginin objesinin insanın kendi zatını aşarak başkasına yönelmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.

Pitirim Sorokin, varlık bakımından sevginin, gerçek ve güzellikle yan yana, birleştirici, ahenkleştirici, yaratıcı enerji ya da gücün en yüksek biçimlerinden birisi olduğunu bildirir ve sevginin “düşmanlıkla ayrılma” biçimindeki çekişme fonksiyonlarının karşısında olduğuna vurgu yapar. Buna göre sevgi, karmaşıklığın, çekişmenin bölücü ve ayırıcı güçlerine yılmadan karşı koyar. Yazara göre psikolojik yaşantı olarak sevgi,

* Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü.

¹ Peck, Scott, **Az Seçilen Yol**, çev: Rengin Özer, Akaşa Yayınları, İstanbul, 1998, s.81.

niteliği gereği “özgeci”dir. Oysa karşıtı olan nefret, doğuştan bencildir. Gerçek bir sevgide ya da arkadaşlıkta arkadaş, “iyi olanı başkası için yapan ve arkadaşının kendi varlığı için yaşamasını isteyendir.”Yalnızlığımızı yok edip bizi soylu bağlarla başkalarına bağlayan sevgi, hayat verici bir güçtür. İntihar istatistiklerinin gösterdiğine göre, intiharın başlıca nedeni boş bir yalnızlıktır. Sevgi, bizim başkalarının hayatlarına katılmamızı sağlayarak kendi hayatlarımızı insanlığın en büyük ve en soylu değerleriyle ölçsüz derecede zenginleştirmektedir. Sorokin’e göre sevginin toplumsal görünümü de vardır. Toplumsal alanda sevgi, bir insanın amaçlarının gerçekleşmesi sırasında, başkaları tarafından paylaşıldığı ve yardım gördüğü, iki ya da daha çok insan arasındaki anlamlı ilişkidir. Seven bir insan, sevilenin akla uygun amaçlarını engellemekle kalmayıp onları gerçekleştirmesine yardım eder. Yardım ettiği sürece, sevilen için bir acı ve ıstırap kaynağı olmaz, onun mutluluğunu artırır. Bu, vermek ve almak zevkidir; kendini başkalarında ve başkalarıyla tatmindir. “Dayanışma”, “karşılıklı yardım”, “işbirliği”, “iyi komşuluk”, “aile ilişkisi” ve bunlar gibi deyimler, toplumsal ilişki olarak sevginin çeşitli biçimlerini belirtmektedir.¹

M.C. D’arcy, arkadaşlığın sevginin tabii bir belirtisi olduğunu söyleyerek, sevginin üçlü tasnifi içinde en düşük sevginin bencil sevgi olduğunu, bunun üstünde saf zevk olan sevgi geldiğini, en üste ise bir insanın başkasına duyduğu sevginin yer aldığını dile getirmektedir.²

Erich Fromm ise, insanın kendisini dünya ile özdeşleştirme ihtiyacını tatmin eden ve aynı zamanda bir bütünlük ve bireysellik duygusu veren tek duygunun sevgi olduğunu, bunun da insanın kendi dışında bir şey, veya birisiyle, kendi ayrılığını ve bütünlüğünü sağlama şartıyla birleşmesi olduğunu ifade etmektedir. Ona göre sevgi, “hemcinslerimiz”le dayanışmanın yaşantısıdır; bu kadınla erkeğin cinsel sevgilerinde, ananın çocuğuna duyduğu sevgide, insanın bir insan varlığı olarak kendine duyduğu sevgidedir. Tek bir insana karşı duyulan sevgi, kişiyi diğer insanlardan uzaklaştırıyorsa, bu o kişinin sevilmediği anlamına gelmektedir. Eğer bir insan “seni seviyorum” diyorsa, bu, “sende bütün insanlığı, bir anlamda canlı olan her şeyi ve de yine sende kendimi seviyorum” demektir. Yazar, bunu bencillik olarak görmemektedir.³

¹ Sorokin, Pitirim, “Özgeci Sevgi”, Aşkın Anotomisi, çev: Mehmet Harmancı, Say Yayınları, İstanbul, 1996, s.221-233.

² D’arcy, M:C, “Sevginin Ruhu ve Yüreği”, Aşkın Anotomisi, s.236.

³ From, Erich, “Üretici Sevgi”, Aşkın Anotomisi, s.160-161.

Fromm, böyle bir sevgiye “üretici sevgi” derken, bununla sevginin toplumsal boyutuna dikkat çekmektedir. Ona göre, bu sevgi, ilgi duyma, sorumluluk, saygı ve bilme gibi davranış biçimlerini kapsar. İnsan seviyorsa, sevdiği insanın gelişmesi ve mutluluğu ile ilgilenir, seyirci olmaz. Sevdiklerinin belirttiği ve belirtmediği ihtiyaçlarına karşılık verir, sorumluluk duyar. Aynı zamanda sevdiklerine saygı duyar. Son olarak da onu bilir. Üretici sevginin eşitlere yöneltilmesi de, “kardeşlik sevgisi” adını alır.¹

Bütün bunlardan anlaşılan husus şudur: Sevgi insanın kendisine ve sadece kendi dışındaki bir objeye odaklı-takıntılı kalmaması, diğer insanlara da yönelmesi ile ancak gerçek anlamını bulabilir. Bu da sevginin bireysel değil toplumsal yönünün ağır bastığını gösterir. Bu açıdan Kur’an-ı Kerim’e baktığımızda sevginin insanları birleştirici bir rolü olduğunu görürüz. Hem iki cins arasındaki ilişkide, hem çocuk sevgisinde hem de diğer insanlara yönelen kardeşlik sevgisinde bu birleştirici rolü görmemiz mümkündür. İnsan sevgisi başkaları tarafından daha değişik kategorilerde ele alınabilir. Biz bu tebliğimizde insan sevgisini, eşler arasındaki sevgi, çocuk sevgisi ve kardeşlik sevgisi olarak üç alt başlıkta ele almayı ve bunların toplumsal yönlerini bulmayı amaçlıyoruz.

A. KUR’AN’A GÖRE EŞLER ARASINDAKİ SEVGİNİN TOPLUMSAL BOYUTLARI

İnsan sevgisinin tebliğimize konu olan bir yönünü kadın-erkek arasındaki sevgi oluşturmaktadır. Yaratılıştan var olan bu sevginin en güzel şekilde tatmin edileceği yer ailedir. Aile karı-koca ile başlar, çocuklarla genişler. Aile toplumun en küçük birimidir. Aile sevginin meşru bir şekilde paylaşıldığı, yansıtıldığı, öğrenildiği ve öğretildiği bir zemindir. Bu yüzden Kur’an-ı Kerim evliliği teşvik eder, evliliğin çeşitli menfaatlerine dikkat çeker, karı koca arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiğini öz olarak bildirir.

Bu konudaki ayetlerde kendi nefislerimizden eşler, eşlerden bizim için oğullar ve torunlar yaratıldığı², kaynaşmamız için kendi cinsimizden eşler yaratılıp aramıza sevgi ve şefkat konulduğu³ evli kadınların

¹ From Erich, a.g.e, s.161-162.

² Nahl, 16/72.

³ Rum, 30/21.

dışındaki kadınlarla mehir vererek evlenmenin helal kılındığı¹ beyan edilmektedir. O halde insandaki sevginin Allah’ın dışında yöneltilebileceği objelerden birisi eşlerlerdir. Ama bu meşru dairede olmalıdır. Bu meşru dairenin adresi de evliliklidir. Bu bakımdan sevgi, toplumun çekirdeğini oluşturmada önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü sevgi ve şefkat ayette bildirildiği gibi kaynaşmamız için verilmiştir.

Bazı ayetlerde ise kadınların erkekler için, erkeklerin de kadınların için bir örtü olduğuna² dikkat çekilerek, bununla birbirlerini kötü, çirkin olan şeyleri yapmaktan engellediklerine³, birbirleri için huzur kaynağı olduklarına⁴ işaret edilmektedir. Bu ayetlerden anlaşılmalıdır ki kadın ve erkek sevgilerini evlilikte birleştirmekle, toplumda meydana gelebilecek ahlaksızlıkların da önüne geçmektedir. Evliliğin gözü haramdan ve insanı zinadan koruduğuna⁵ dair hadisler de bu bu mânâyâ kuvvet vermektedir. O halde kadın erkek arasındaki sevginin nikah ile sonuçlanması insanların birleşip kaynaşmasına sebep olduğu gibi, toplumsal ahlaki koruyucu bir rol de oynamaktadır. Nitekim, Kur’an’da bekarların, iyi davranışlı cariyelerin evlendirilmesinin emredilmesi, bunlar fakir olsalar bile Allah’ın onları kendi lutfu ile zenginleştireceğini beyan etmesi⁶, evlenme imkanı bulamayanların da Allah’ın lutfu ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini korumalarının istenmesi⁷, iki cins arasındaki sevginin evlilik yoluyla tatmin edilmesinin toplumsal hayat açısından ne kadar önemli olduğuna işaret etmektedir.

Kur’an prensip olarak, erkeklere kadınlarla iyi geçinmeyi öğütleyerek⁸, evlilik bağının korunmasında kocaya daha ağır bir

¹ Nisa,4/24.

² Bakara,2/187.

³ El İsfahani, er Ragıb, **Mu’cemu Müfredati Elfazi’l-Kur’an**, Darü’l-Fikr, Beyrut, tarihsiz, “Lebese” maddesi, s. 467; Beydavî, Nasiru’d-Din Ebi Said Abdullah b. Ömer, **Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil**, Haşiyetü Şeyh Zâde Kenarında, İhlas Vakfı, İstanbul, 1994, I, 496.

⁴ İbnu Kesir, Ebu’l-Fida’ İsmail, **Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim**, Darü İbni Kesir, Şam-Beyrut, 1994, I, 273.

⁵ Buharî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebi’l-Hasen, **Sahihu’l-Buharî**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981 Savm, 10; Müslim, Ebu’l-Hüseyn el Haccac, **Sahihu Müslim**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Nikah, 1,3.

⁶ Nur,24/32.

⁷ Nur,24/33.

⁸ Nisa,4/19.

sorumluluk yüklemektedir¹. Taraflar arasında geçimsizlik olduğunda da taraflara sabır ve hoşgörüyü öğütlemekte², topluma da hakemler vasıtasıyla eşlerin arasını bulma görevi yüklemektedir³. Ayrıca geçinme imkânı kalmamışsa iyilik ve güzellikle ayrılmayı, karşılıklı olarak haklara saygılı olmayı istemektedir⁴.

Bu ayetler, sevginin aile içinde iyilik yapmayı ve hoşgörülü olmayı gerektirdiğini, eğer zaruri hale gelmişse boşanmanın da "iyilik ve güzellikle" olması gerektiğini bildirmektedir. Görüldüğü gibi toplum binasının sağlam kalması için, evlilik mümkün olduğu kadar korunmalı. Eğer boşanma meydana gelecekse, bu da düşmanlıkla, kötülükle değil, iyilikle, güzellikle olmalıdır. Boşanan kişilerde bütün insanlara karşı bir nefret meydana gelmesine fırsat verilmemelidir. Çünkü olumsuz şartlarda boşanmalar, kadınlarda bütün erkeklerle karşı, erkeklerde de bütün kadınlara karşı olumsuz duyguların oluşmasına sebep olur bu da onların toplumdan uzaklaşmalarına, içlerine kapanmalarına, psikolojik rahatsızlık duymalarına sebep olabilir.

Hz. Muhammed s.a.v.'in Allah'ın izniyle yapmış olduğu evlilikler, eşler arasındaki sevginin en güzel yansımalarını göstermektedir. Peygamberimiz s.a.v. eşleriyle münasebetlerinde hep sabırlı olmuş, hoşgörüyü tercih etmiş, onlara çok iyi davranmış, onlarla güzel zaman geçirmiştir. Hadis-i şeriflerinde de hep onlara iyi davranılmasını emretmiştir. Örneğin konuyla ilgili bir hadislerinde peygamberimiz s.a.v., kadınların eğe kemiği gibi olduğunu bildirerek, "onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Kendi haline bırakırsan faydalanırsın" buyurmuşlardır⁵. Bir başka hadislerinde "En hayırlınız ailesi için hayırlı olandır. Bana gelince, ben aileme karşı en hayırlı olanınızım"⁶ ve "En hayırlınız hanımlarına karşı iyi davrananınızdır"⁷ buyurmuştur. O halde erkekler Allah'ın emrine, Hz. Muhammed'in

¹ Nisa,4/34.

² Nisa,4/19,34.

³ Nisa,4/35.

⁴ Talak,65/1-2,6-7.

⁵ Buhari, Nikah, 79, Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa, **Sünenü't-Tirmizi**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Talak, 12.

⁶ İbnu Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazvini, **Sünenü İbni Mace**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Nikah, 50.

⁷ İbnu Mace, Nikah, 50..

tavsiyelerine uyarak eşlerine iyi davranırsa bu ailedeki mutluluğu artıracaktır, sevgiyi daha kuvvetli hale getirecektir. Toplumda bu tür ailelerin çoğalması, toplumsal bir mutluluk anlamına gelir.

Diğer taraftan kadınların da kocalarına itaat etmesini bildiren ayetler ve hadisler, evdeki sevgi ilişkisinin kadının kocasına karşı tutumuyla da alakalı olduğunu ortaya koymaktadır. Bir ayette, "iyi kadınlar, gönülden boyun eğenler ve Allah'ın korunmasını emrettiğini kocasının bulunmadığı zamanda koruyanlardır"¹ buyrulmaktadır. Ayette zikredilen "kanitat" kelimesi, kocalarına itaat edenler anlamına gelmektedir². Bu ayette kadının kocasına Allah'a isyan olmayan hususlarda itaat etmesinin luzumlu olduğu bildirilmektedir. Ayrıca bu ayetin tefsiri babında peygamberimiz s.a.v. de, "Eğer bir kimsenin başka bir kimseye secde etmesini isteyecek olsaydım, kadının kocasına secde etmesini emrederdim"³, "Bir kadın, kocası kendisinden razı olduğu halde ölürse, cennete girer"⁴ ve "Kadınların en hayırlısı, kendisine baktığın zaman seni sevindiren, emrettiğin zaman sana itaat eden ve senin yokluğunda kendisini ve senin malını koruyan kadındır"⁵ buyurmuştur. Demek ki, evdeki huzur ve mutluluğun kaynağı kadının kocasının meşru isteklerine itaat etmesidir. O halde Erkeğin eşinin sevmesinin tezahürü ona iyi davranması, kadının kocasına sevgisinin tezahürü de onun meşru olan isteklerine itaat etmesidir. Buradan karşılıklı sevginin en güzel yansımasının, erkeğin ve kadının islamın bildirdiği ölçülere uymasıyla ortaya çıkacağı anlaşılmaktadır.

O halde ailenin ve toplumun huzur ve mutluluğu için ailenin devam etmesi, eşlerin birbirlerine olan sevgisinin sönmemesi gerekir. Bunu sağlayacak en önemli araç ise ahirete imandır. Kur'an'a göre mümin olan erkekler ve kadınlar karı koca olarak Cennete gidecekler ve orada ebedi olarak yaşayacaklardır⁶. Ebedi hayatta birlikte olma inancı, karı koca arasındaki sevgi ve şefkatin en yüksek derecede

¹ Nisa,4/34.

² Ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer, **K eşşâf**, Beyrut, Dâru İhyai't-Turasî'l-Arabî, Beyrut, 1997, I,537; İbnu Kesir, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm**, I, 601.

³ Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, **Sünenu Ebi Davud**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Nikah, 40; İbnu Mace, Nikah,4.

⁴ İbnu Mace, Nikah,4.

⁵ Ebu Davud, Zekat, 32; İbn Mace, Nikah 5.

⁶ Zuhruf,43/70.

tezahür etmesini sağlar. Bu inanç sayesinde eşler birbirlerine karşı daha hoşgörülü, daha affedici olurlar. Bu durumda eşler, sıkıntılı anlarında ayrılmayı değil, birbirlerine yardımcı olmayı düşünürler. Bu da topluma örnek bir sevgi davranışı olarak yansır. Toplumda mutlu olan ailelerin çoğalmasına yardım eder.

O halde Kur’an bireysel ve toplumsal hayatın mutluluğu için kadın erkek arasında yaratılıştan var olan sevginin en sağlıklı şekilde aile ortamında tatmin edileceğini beyan etmektedir.

B. ÇOCUK SEVGİSİNİN TOPLUMSAL BOYUTLARI

İnsanlık sevgisinin bir başka boyutunu da çocuk sevgisi oluşturmaktadır. Çocuk sevgisi insanda var olan en temel sevgilerden birisidir. “Çocuğumuzla sağlam bir ilişkinin temeli kayıtsız şartsız sevgidir. Ancak böylesi bir sevgi ilişkisi, çocuğun tam potansiyelini bulana dek gelişmesini mümkün kılabilir. Ancak böylesine bir sevgi ilişkisine dayanan temel, içerleme, sevilmeme kaygısı, suçluluk, korku ve güvensizlik gibi sorunları önleyebilir.”¹ O halde çocukları kayıtsız şartsız sevmek bir ideal olarak düşünülebilir.² Kur’an-ı Kerimde İnsanların fitratlarında çocuklara karşı sevgi duygusu olduğu beyan edilir.³ İnsanın çocuklara karşı sevgisine şefkat denilmektedir. Sevgi ortamından uzak olarak yetişen bir çocuk toplum için bir sorun olmaktadır. Bu sevginin çocuğa verilebileceği en iyi ortam aile ortamıdır. Anne babanın birlikte olduğu ortamdır. Bu sevgi sadece sözle verilecek bir şey değildir. Çocuğun maddî ve manevî bir ortamda güzelce yetişmesini sağlayacak olumlu fiillerle tezahür etmesi gereken bir duygudur. Eğer anne babada çocuklarını sevme duygusu olmasaydı, çocukların eziyetlerine katlanmak mümkün olmazdı, bu durumda insan neslinin devamı imkansız hale gelirdi veya doğan çocuklar ortalıkta bırakılırdı. Nitekim içindeki sevgi duygusu, merhamet duygusu körelmiş bazı kimselerin çocuklarını doğar doğmaz sokağa bıraktıkları bilinmektedir.

Kur’an’da evlat sevgisine işaret eden başka ayetler de vardır. Nuh Aleyhisselamin müşrik olan evladını tufandan kurtarmak için gayret

¹ Cambell, Ross, **Çocuk Sevgiyle Büyür**, çev: Meral Gasıralı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1991, s.38.

² Ross, **a.g.e.** s. 39.

³ Alu imran,3/114; Taha,20/39,40.

göstermesi, insanda evlat sevgisinin ne kadar köklü olduğunu göstermektedir¹. Diğer taraftan Lokman Aleyhisselamın oğlunu karşısına alarak, ona nasihatlerde bulunması, yani onunla konuşması, onunla ilgilenmesi çocuklara olan sevginin nasıl tezahür etmesini gerektiğini gösteren örnekler arasındadır². Hz. Yakub’un çocukları ile birlikte anlatılan kıssası da, baba çocuk arasındaki sevgi ilişkisinin bir başka tarzını ortaya koymaktadır. Yusuf suresindeki çocukların ifadelerinden Yakub Peygamberin Yusufu ve en küçük kardeşini diğerlerinden biraz daha fazla sevdiği, bunun da diğer kardeşlerinin kıskançlığına sebep olduğu, bu kıskançlık yüzünden de kardeşlerini babalarından uzaklaştırmak istedikleri anlaşılmaktadır³. Bu ifadelerden ana-babada çocuk sevgisinin bulunduğu, ancak çocuklar birden fazla olduğunda onlar arasında bir ayırım yapılmaması gerektiği ifade edilmektedir. Çünkü çocuklar arasında ayırım yapmak, ailenin huzurunun bozulmasına sebep olmaktadır. Aile huzurunun bozulması ise toplumu ister istemez etkileyecektir.

Çocukları severken, kız erkek ayırımı yapmak olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Cahiliye döneminde erkek çocuklar daha fazla sevilir, kız çocuklarına gereken önem verilmezdi. Bu ayrımcılık o kadar ileriye gitmişti ki, kız çocuklarının diri diri gömülmesine sebep olmuştu. Kur’an bu yapılanların hesabının sorulacağını bildirerek kız-erkek arasında ayırım yapılmamasını istemektedir.⁴

Böyle bir sevgi ayırımının elbette toplumsal sonuçları olacaktır. Bu ayırım sonucunda kız çocukları hor görülecek, cahiliye toplumunda olduğu gibi alınıp satılan bir meta haline dönüştürülecektir. Bu, kadınların hak ve hukuklarının çiğnenmesine kadar varabilecektir.

Çocuk sevgisinin bağımlığı aşarak gerçek bir sevgi olabilmesi için çocukla gereği gibi ilgilenmek, onun ihtiyaçlarını gidermek, onu eğitmek, terbiye etmek, sorumluluk hissetmek, saygı duymak gerekir. Çocuğumuza olan sevgimiz sadece dilde ve kalpte kalan bir sevgi olduğu takdirde pek bir işe yaramaz.⁵ Bir müminin çocuk sevgisi, daha çocuk doğmadan önce

¹ Hud,11/42-43.

² Lokman,31/13-19.

³ Yusuf,12/7-19.

⁴ Tekvir,81-8-9.

⁵ Ross,**a.g.e.**,s.43. Ross konuyla ilgili olarak yaptığı tespit, “çocuğumuza kalbimizle duyduğumuz sevgi güçlü olabilir. Ama bu yeterli değildir. Çocuk ona karşı sevgimizi davranışımıza göre değerlendirir. Bir çocuğa olan sevgimiz, o çocuğa karşı

başlar ve dünyaya gelmeden onlar için hayır duasında bulunmak ve Allah’tan onu şeytanın şerrinden korumasını istemek¹ şeklinde kendisini gösterir. Doğduktan sonra ise en iyi sevgi göstergesi çocukları emzirmek, bu vesile ile onlarla fiziksel temas kurmaktır. Çocukla anne arasındaki sevgi ilişkisi tam olarak bebeğin doğumundan itibaren başlar².Bebek doğumunun ilk yıllarında yaratılışı, acizliği ve zayıflığı nedeniyle yalnızca sevmeye ihtiyaç duyar³ . Çocuğun hissettiği ilk sevgi, kendisini emziren ve kucağına alan annesine karşıdır⁴. Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki, çocuğu hayata hazırlayan sevgi iletişimi doğum ile birlikte emzirmeyle başlıyor. Bu yüzden, Kur’anda annenin çocuğu emzirmesinin iki yıl süreceği bildirilmektedir⁵.Bilimin bu konudaki tespitleri Kur’an’ın ayetlerini tasdik etmektedir. Hatta, Kur’an’da boşanma durumunda bile annenin çocuğu iki yıl emzirmesi gerektiği, annenin nafakasını temin etmenin de babaya ait olduğu bildirilmektedir⁶. Güçlük olduğunda ise çocuğun bir süt anneye verilmesi tavsiye edilmektedir⁷ .

Çocuğu gösterilmesi gereken sevginin tezahürü elbette onu emzirmekle bitmiyor. Onunla hayatının her safhasında ilgilenmekle devam etmektedir. Ancak çocuklarla ilerleyen yaşlarda göstereceğimiz sevginin niteliği değişmektedir. Artık onlarla oynayarak sevgimizi gösterebileceğimiz gibi, onlara her zaman muhtaç olacakları şeyleri öğreterek, onlara nasihat ederek, güzel davranışlar sergileyip örnek olarak da sevgimizi göstermemiz gerekmektedir⁸. Kur’an’da çocuklarla daha ilerleyen yaşlarla nasıl ilgilenilmesi gerektiğinin bazı önemli örneklerini görüyoruz, ayrıntısını ise Hz. Muhammed s.a.v.’in hayatında müşahede ediyoruz.

davranışımızla, söylediklerimizle ve yaptıklarımızla iletilir. Ama yaptıklarımız daha fazla ağırlıktadır.” Demektedir.

¹ Meryem,19/4-9;Alu İmran,3/36.

² Yörükoğlu, Atalay, **Çocuk Ruh Sağlığı**, Özgür Yayınları, İstanbul, 1998, s.33-34; Yavuzer, Haluk, **Ana-Baba ve Çocuk**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 34-35.

³ Çocuğun sevilen bir varlık olmasının sebepleri için bkz: Fromm, **Sevme Sanatı**, s.46.

⁴ Kutup, Muhammed, **İnsan Psokojisi Üzerine Etüdler**, çev: Bekir Karlığa, İşaret Yayınları, İstanbul, 1987, s.117.

⁵ Lokman,31/14.

⁶ Bakara,2/233. Reşit Rıza, Muhammed,, **Tefsiru’l-Kur’ani’l-Hakim**,Mısır, Mecelletü’l-Menar, h.1324, II, 409.

⁷ Talak,65/6.

⁸ Yargıcı, Atilla, **Kur’an’ın Önerdiği İdeal İnsan Modelinin Oluşmasında Sevginin Rolü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002, s.212.

Kur’an’da Lokman aleyhisselamın çocuğunu karşısına alarak ona verdiği öğütler, gerçekten hem sevginin en yüksek derecede tezahürü, hem de sevginin oluşması ve gelişmesi için önemli prensiplerdir. Lokman’ın çocuğuna Allah’a şirk koşmamayı¹, ana babaya iyilik etmeyi² tavsiye etmesi, çocuğuna karşı duyduğu sevginin inanç ve sosyal boyutunu göstermektedir. Allah’a şirk koşmamak, tevhid inancına sahip olmak demektir. Tevhid inancına da sahip olmak da insanın kendisini dünyada ve ahirette mutlu edecek bir yola girmesidir. Anne-babaya iyilik yapmak ise, onlara daha fazla şefkat etmek, onlarla ilgilenmek demektir. Herkes anne babasıyla ciddi olarak ilgilenirse, toplumun önemli bir problemi halledilmiş olur. Günümüzde sahipsiz yaşlı ana-babaların ne kadar büyük sıkıntı çektiğini bilinmektedir.

Lokman’ın oğluna, insanın yaptığı iyilik ve kötülüğün ne kadar küçük olursa olsun onu Allah’ın ortaya çıkaracağını hatırlatması³, çocuğun iyilik yapmasını teşvik etmek demektir. İyilik yapan bir insan ise kendisi, ailesi ve toplumu için yararlı işler yapar.

Lokman’ın bir başka öğüdü, namaz, tebliğ ve sabırla ilgilidir⁴. Namaz kötülükleri engelleyen bir ibadettir. Bu yüzden insanın kendisine de başkasına da zarar vermesine mani olur. Tebliğ, başka insanların da kurtuluşuna vesile olmaktır. Sabır da sevginin göstergelerinden birisidir⁵. Her üç unsurun da sevgiyle ve toplumsal mutlulukla yakında ilişkisi olduğu görülmektedir.

Lokman’ın çocuğuna verdiği son öğüt de, kibirlenmemekle ilgilidir. O çocuğuna, insanlardan yüzünü çevirmemesini, yer yüzünde şımarık yürümemesini, Allah’ın kibirlenenleri ve kendini beğenip övünenleri sevmeyeceğini, yürüyüşünde mutedil olmasını, sesini ayarlamasını tavsiye

¹ lokman,31/13.

² Lokman,31/14.

³ Lokman,31/16.

⁴ Lokman,31/17.

⁵ Buscaigla, Leo, **Sevgi İçin Doğmak**, çev. Mehmet Harmancı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1992. Leo Buscaigla bu eserinde şöyle der: “Kimi zamanda sevdiklerimize en iyi hizmet sadece yanbaşılarında olmak, sessiz olmak, sabırlı olmak, umutlu ve anlayışlı olmak ve beklemektir.” Konunun da sonunda da, Arnold Glasow’un şu sözünü nakleder: “her şeyin anahtarı sabırdır. Civcivi, yumurtuları kuluçkaya yatırarak elde edersiniz... kırarak değil.” Kur’an’da yüzden fazla ayette sabırdan bahsedilmektedir. Sabır sevgi ilişkisi için bkz: Yargıcı, Atilla, **a.g.e.**, s.122-125.

etmektedir¹. Bu ayetlerde kibirlenme, şımarma insanın başkalarına karşı üstünlük taslaması anlamına geldiği için, fert ve toplum açısından olumsuz yönleri olan ve sevgisizliği yansıtan hallerdir. Allah'ın sevmediği böyle bir davranışın insanlar arasında da nefrete sebep olacağı açıktır.

Diğer taraftan çocukların anne-babalarına karşı sevgilerinin de toplumsal boyutları vardır. Çocukların ana-babalarına sevgisi, ana-babanın çocuklarına olan sevgisinden daha azdır². Çocuk büyüdüğü zaman ana-babasının kendisine bakıma muhtaç bir durumda iken bakmalarını düşünerek, onlara acır ve sevip sayar. O halde ana-baba çocuğa sevgi gösterir, ilgi gösterir, bunu davranışlarıyla ifade ederlerse, çocuk da anne-babasına sevgi ve şefkat gösterebilir. Bu sebeple Cenab-ı Hak, evlatlara anne-babaya sevgi ve şefkat göstermeyi, onlara iyilik yapmayı emretmektedir³. Bir toplumda anne-babaya sevgi ve şefkat gösterildiği zaman, herkesin de bir ana-babası olduğuna göre o toplumda bu bakımdan bir olumsuzluk yaşanmaz. Bu sebeple çocukların ana-babalarını sevmesinin olumlu toplumsal boyutları olduğunu söyleyebiliriz.

Kur'an'da bildirilen çocuk sevgisinin nasıl olması gerektiğini en güzel bir şekilde hayatıyla gösteren de peygamberimiz s.a.v. olmuştur. O hem kendi çocuklarına ve torunlarına hem de başka çocuklara büyük bir sevgi ve şefkat göstermiştir. Hadis kitaplarında Hz. Hasan ve Hüseyin'i öptüğü⁴, yolda gördüğü çocuklara selam verdiği⁵, çocukken ibnu Abası bağrına basıp ona, “Allah'ım ona hikmeti öğret” diye dua ettiği⁶, çocuklarla şakalaşarak hallerini, hatırlarını sorduğu⁷, binekli olduğu zaman onları terkisine aldığı⁸ bildirilmektedir. Hasta olan bir Yahudinin çocuğunu ziyaret gidip ona Müslüman olmayı teklif ettiği, çocuğun da

¹ Lokman,31/18-19.

² Crawley, A.E, “**love (primitive)**”, The Enclopedia Of Religion and Ethic, New York, 1951.

³ İsa,17/23-24. Bu ayetlerde Cenab-ı Hak mealen şöyle buyuruyor: “Rabbin sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine ‘öf bile deme. Onları azarlama. İkisine de güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanatlarını indir ve şöyle dua et: ‘Rabbim. Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, sen de onlara merhamet et.’”

⁴ Buhari, Edeb, 18

⁵ Buhari, İstı'zan, 14.

⁶ Buhari, Fedailü'l-Ashâb, 24..

⁷ Buhari, Ebed, 81.

⁸ Buhari, Umre, 13; Ebu Davud, Cihad, 53.

babasından izin alarak Müslüman olduğu gelen rivayetler arasındadır¹.

Hem Kur’andaki ayetler, hem de peygamberimiz s.a.v.’in hayatı, çocuk sevgisinin ve bu sevginin onlara ilgi olarak yansımalarının ne gibi toplumsal boyutları olduğunu açıkça göstermektedir. Yapılan araştırmalar, sadece çocukların karınlarını doyurmanın onlara ilgi anlamına gelmeyeceğini, gerekli ilgiden yoksun çocukların ise sosyalleşmelerinde büyük problemlerin yaşanacağını göstermektedir². O halde çocuğu gösterilen ve ilgiyle desteklenen samimi sevgi, çocukların iyi bir insan olarak yetişmesini sağlamakta, bu da toplumun yaşanabilir bir toplum olabilmesi için önem arz etmektedir. Aynı zamanda kendi çocuklarımızı sevme yoluyla bütün çocukları hatta bütün insanları sevmeye yönelerek sevgimizi toplumun bütün kesimlerine yaymış, başka insanların sorunlarıyla ilgilenmekle de sevgimizi genişletmiş olmaktadır..

C. KARDEŞLİK SEVGİSİNİN TOPLUMSAL BOYUTLARI

Kur’an-ı Kerim’de yaklaşık 98 ayette kardeşlikten bahsedilmekte, bunların bir çoğunda kan bağı kardeşliğine, bazılarında ise peygamberler arasındaki kardeşliğe ve din kardeşliğine temas edilmektedir³. Bir ayette, insanların bir erkek ve diğiden yaratılmasının, kabileler ve milletler halinde var edilmesinin esas hikmetinin tanışmak olduğu⁴ beyan edilerek, insanlar arasındaki sevginin başlangıcı olan tanışmaya vurgu yapılmakta ve herkesin insanlık kardeşliği içerisinde mütalaa edilmesine işaret edilmektedir. Bundan dolayıdır ki düşmanlık kavramı izafidir. Bugün düşman telakkî edilen bir kişi yarın dostunuz olabilir. Kur’an bu yüzden iyilikle kötülüğün bir olmadığını, kötülüğü en güzel şekilde savmak gerektiğini, bu durumda düşman olan kişilerin bile samimi bir dost olabileceğini bildirmektedir. ⁵. Bu ayette düşman olarak telakki edilen

¹ Buhari, Cenaiz, 80. Hz. Peygamber bu Yahudi çocuğunun Müslüman olmasından sonra, “onu ateşten kurtaran Allah’a hamd olsun” diye dua etmiştir.

² Elkin, frederick, **The Child an Society**, Random Hose, New york, 1968, s.14-15. Bu kitapta “**Isolated Children**” başlığı altında yapılan incelemede annesinin gerçek ilgisinden yoksun olarak büyütülen bir çocuğun altı yaşına geldiğinde ancak iki yaşındaki bir çocuk kadar sosyalleştiğinin görüldüğü; böyle bir kişinin kayıtsız, lakayt, hareketsiz, konuşmayan, sağır ve kör gibi davranan bir çocuk haline geldiği kaydedilmektedir.

³ Kur’an’da kardeşlik ile ilgili ayetler için bkız: Abdülbaki, Muhammed Fuad , **Mu’cemu’l-Müfehres li Elfazi’l-Kur’ani’l-Kerim**, İstanbul, 1984. s. 23-25

⁴ Hucurat,49/13.

⁵ Fussilet, 41/ 34

kimseye bile iyilik yapmaktan bahsedilerek insanlık kardeşliğinin sınırlarının ne kadar geniş olduğuna vurgu yapılmaktadır. Burada bir kişinin bir insana kötülükte bulunması durumunda, bu kötülüğü affetmenin onu “iyilikle savmak” anlamına geldiğine işaret edilmektedir. Örneğin birisi sizi yermişse sizin onu övmeniz onun bu kötülüğünü iyilikle savmak anlamındadır. Aynı şekilde sizin çocuğunuzu öldüren bir kimsenin çocuğunu düşmanın elinden kurtarmanız da bu kategoriye girer. Böyle yapıldığı takdirde düşmanın insana dost olmaması mümkün değildir. İbnu Abbas, bu ayeti yorumlarken kötülüğü iyilikle savmayı, insanın kızıldığı zaman sabırlı olması, cahilce muameleye maruz kaldığında hilm göstermesi ve kötü davranışla karşılaştığında affetmesi şeklinde izah etmiştir¹. O halde insanları sevmek, içimizdeki kin ve intikam ateşini söndürmeyi, af ahlakına sahip olmayı gerekli kılmaktadır.

Kur’an’da kötülüğe iyilikle karşılık vermenin dışında da kardeşlik sevgisinin tezahürlerinden bahsedilmektedir. Örneğin muttaki kişilerin özellikleri sayılırken, **bunların darlıkta da bollukta da bağıшта bulunmak, öfkeyi yutmak ve insanların kusurlarını affetmek olduğu zikredilir**². Burada zikredilen kardeşlik sevgisinin tezahürlerinden birisi **bollukta da darlıkta da bağıшта bulunma** ahlakıdır. Kur’an’a göre bütün insanlar insan olmaları cihetiyle kardeş telakki edilmektedir. Çünkü herkes Hz. Adem ve Havva’dan yaratılmıştır. O halde İnsan darda ve sıkıntıda olan kişiye, inancı ne olursa olsun kendisi bolluk içinde de olsa darlık içinde de olsa muhakkak yardım etmelidir. Bu, insanlık kardeşliğini sevmenin en önemli tezahürüdür. Sıkıntıda olan bir kişinin inancı ön planda değildir. Bu, Allah’ın insanlarda Rahman isminin tecellisi demektir. Allah bu dünyada inanan-inanmayan ayırımı yapmaksızın herkese rızık vermektedir. Kur’an’da bir çok ayette zikredilen çeşitli nimetler bütün insanlar için hazırlanan nimetlerdir. Nitekim zekat verilecek insanların arasında kalbleri islama ısındırılmak istenen kimselerin de bulunması bunun en büyük delilini oluşturmaktadır³.

Diğer taraftan kardeşlik sevgisinin en önemli **ikinci bir tezahürü de öfkeyi yutmaktır**. Çünkü öfke ile hareket etmek insanın hem kendisine hem de karşısındakine zarar vermesine sebep olur. Öfkeyle

¹ Zemahşerî, **Keşşâf**, IV, 205

² Alu İmran, 3: 134

³ Tevbe,9/60.

kalkan, zararlar oturur. Öfkeli bir davranış dostluğu değil düşmanlığı körükler.

Kardeşlik sevgisinin ayette zikredilen **üçüncü bir tezahürü de insanları affetmektir**. Çünkü sevgi, bağışlamanın tek ve en büyük kaynağıdır. Sevgi sayesinde bize kötü davrananı bile gene değerli kişi olarak görebiliriz¹. Nitekim bazı ayetlerde müminlerin boş sözlerle çirkin davranışlarla karşılaştıklarında buna aldırış etmeyip izzet ve şereflerini koruyarak oradan geçip gidecekleri ifade edilmektedir². Aynı zamanda affedici olmak Allah’ın bir sıfatıdır. Yüce Allah Kur’an’da şirk dışında bütün günahları istediği kimselerden affedeceğini bildirerek, insanları hatalarından dönmeye davet etmektedir³. Bir mümin başkalarının kusurlarını affettiği zaman bu ahlakla da ahlaklanmış olmaktadır⁴. Bu yüzden yüce Allah mümin insanları her zaman affedici olmaya çağırılmaktadır. Bu konudaki ayetlerden bir kısmı da Şura suresinde bulunmaktadır. Bu ayetlerde müminlerin özelliklerinden birisinin de “kızdıkları zaman bağışlamak” olduğu⁵, kötülük yapana kötülük yapmanın normal bir kural olduğuna dikkat çekildikten sonra, “ama kim affeder barışır, onun karşılığı Allah’a aittir. Şüphesiz o zalimleri sevmez” buyrulmaktadır⁶. Bu ayetlerde kötülüğe kötülükle değil, affetmek ve barışmakla karşılık vermenin daha iyi olacağına vurgu yapılmaktadır. Gerçekten de affetmek ve kötülüğe iyilikle mukabele etmek düşmanlığı sona erdirici, kardeşlik ortamını sağlayıcı bir özellik taşımaktadır. Nitekim bir başka ayette de “affetmenin takvaya daha yakın olacağı” zikredilmektedir⁷. O halde kardeşlik sevgisi herkesi affetmeyi gerektirmektedir.

¹ Buscağla, **Birbirimizi Sevebilmek**, s.108. Yazar aynı eserinin aynı sayfasında konuyla alakalı olarak Dr. Jampolsky’nin şu sözünü aktarıyor: “Bağışlama, yanlış kavramlarımızı düzeltme aracıdır. Öbür kişileri ve kendimizi başka bir şeyle değil, yalnızca sevgiyle görmemize izin verir.” Yazara göre bağışlamak, yapılan hataları unutmaktır. Bağışlar ama, incindiğimizi, gücendiğimizi ve duygusal yönden kırıldığımızı belleğimizden çıkaramazsak bu kırgınlıklarına gölgesinde gerçek bağışlama oluşamaz. Ona göre bağışlama ve unutmama hakkında, “Bir baltayı toprağa gömüp sapını dışarıda bırakmak” tabiri kullanılmaktadır. Buscağla, **a.g.e.**,s.112.

² Furkan, 25/ 72

³ Nisa, 4/116 Ayrıca Allah’ın affediciliği ile ilgili olarak bkz: Bakara, 2: 187; Alu İmran, 3: 152; Maide, 5: 95

⁴ Teğabün, 64/ 14

⁵ Şura, 42/37

⁶ Şura, 42/40

⁷ Bakara, 2/237

Kur'an bu affetmenin başka dinlere mensup olanları da kapsadığına işaret etmektedir. Konuyla ilgili bir ayette Yahudilerin Allah ile yaptıkları ahitlerini bozduklarına, Tevrat'ı değiştirdiklerine, uyarıldıkları şeyden pay almayı unuttuklarına dikkat çekildikten sonra, onların pek azının hain olmadığı ifade ediliyor ve **“Yine de onları affet, aldırma. Çünkü Allah muhsinleri, yani güzel davrananları sever”** buyruluyor.¹ Bazı tefsirlerde bu ayetlerin savaş ayetleriyle nesh edildiği iddia ediliyorsa da, genel görüş bu ayetin nesh edilmediği yönündedir. Buna göre örneğin Beydavî, ayetin nesh edildiğini söylerken², bazı tefsirciler ayetin nesh edilmediğini dile getirmektedir. Çağdaş müfessirlerden Elmalılı, bu konudaki görüşleri özetledikten sonra, yahudilerden iman edenlerin de hain olanların da affedilmesi gerektiği görüşünü savunmaktadır. Buna göre bu ayetlerde onların ne kadar cinayet de yapmış olsalar affedilmeleri istenerek, İslam'ın müsamahasına işaret edilmektedir. Bu yüzden anlam, “ Geçmiş affet, gelecekte de her hainliği cezalandırma taraftarı olma” demektir³. Bu ve benzeri ayetler de gösteriyor ki, İslam kardeşliğin sınırlarını din ayırımı yapmaksızın bütün insanlık olarak çizmektedir. Nitekim peygamberimiz s.a.v. de **“Birbirinizle kinleşmeyiniz hasetleşmeyiniz birbirinizden yüz çevirmeyiniz. Ey Allah'ın kulları kardeş olunuz.”**⁴ Buyurarak, yaratılıştan Allah'ın kulu olan herkesin birbirlerine kin beslemeyerek, haset etmeyerek, birbirlerinden yüz çevirmeyerek kardeş olmalarını istemektedir.

Diğer taraftan komşulara iyilik yapmakla ilgili ayetler ve hadisler de kardeşlik sevgisi çerçevesinde değerlendirilebilir. Bu konudaki mesajlar din farklı gözetilmeksizin nazarlara verilmektedir. Örneğin bir ayet-i kerimede komşu zikredilirken dinine vurgu yapılmamıştır: **“Allah'a kulluk edin, O'na hiç bu şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabalara, yetimlere, düşkünlere, yakın ve uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya ve size hizmet eden kimselere iyilik edin. Allah, kendini beğenip övünenleri elbette sevmez”**⁵ İbnu Kesir, bu ayette yakın komşunun , “aranda yakınlık olan kişi, müslim”, uzak komşunun aranda yakınlık olmayan kişi,

¹ Maide, 5/12-13

² Beydavî, **Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Tevil**, II, 201.

³ Yazır, Elmalılı M. **Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili**, İstanbul, Zehraveyn, tarihsiz, III, 185-186

⁴ Buhârî, Edeb, 57; feraiz 2; Müslim, birr, 23; Tirmizi, birr, 24

⁵ Nisa,4/36.

Yahudi ve Hıristiyanlar” olarak tefsir etmektedir¹. Bu durumda Kur’anın komşuluk bağlamında geniş insanlık kardeşliğine vurgu yaptığını söyleyebiliriz. Bir hadis-i şerifte ise mümin, komşusunun şerrinden emin olduğu kimse olarak tarif edilmektedir². Komşulukla ilgili peygamberimiz s.a.v.’in, “komşusu şerrinden emin olmayan kişinin cennete giremeyeceği³, Allah’a ve ahiret gününe iman eden kimsenin komşusuna ikram etmesi gerektiği⁴, Allah’a ve ahiret gününe iman eden kimsenin komşusuna eziyet etmemesi gerektiği⁵ gibi bir çok hadisleri de vardır. Görüldüğü gibi komşunun Müslüman olup olmadığı, mümin olup olmadığı önemli değildir. Çünkü zikrettiğimiz ayette ve hadislerde Müslüman komşudan değil, genel olarak komşudan bahsedilmektedir. O halde Müslüman, dinî inançlarına göre bir yargılamada bulunmaksızın diğer insanlara kötülük yapmayan, ona eziyet etmeyen, tam tersine iyilik yapan kimsedir.

Diğer taraftan bir ayette de suçsuz yere, herhangi bir cana kıymamış bir kimseyi öldürmenin bütün insanları öldürmek demek olduğuna⁶ işaret edilerek, insanlık kardeşliği çerçevesinde hiç kimsenin kimseyi öldürme hakkına sahip olmadığına dikkat çekilmektedir. Zaten peygamberimiz s.a.v.’in müşriklere, putperestlere, Yahudilere ve Hıristiyanlara hep iyi davrandığına onun hayatı şahitlik yapmaktadır⁷.

Peygamberimiz s.a.v.’in “sizden biriniz kendisi için sevdiğini kardeşi için de sevmedikçe mümin olamaz”⁸ hadisi, kendimiz için sevdiğimizi ayırım yapmadan başkaları için de sevmemizin bizim imanımızın bir göstergesi olduğunu ortaya koyuyor. Bu hadis yapılan tercemelerde “kardeşini” yerine, “mümin kardeşini” diye tercüme edilmiş olsa da, hadisin aslı, « لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ » . şeklindedir. Görüldüğü gibi hadisteki ifade, لِأَخِيهِ şeklindedir. Bu elbette

¹ İbnu Kesir, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim**, I,604. Ayrıca Zemaşşeri de, yakın komşuyu , neseben yakın kimse olarak, uzak komşuyu da “ecnebi” olarak tefsir etmektedir. Zemaşşeri, **el Keşşaf**, I, 541.

² Buharî, Edeb, 29; Müslim, İman, 73

³ Müslim, İman, 73.

⁴ Müslim, İman, 74.

⁵ Müslim, İman, 75.

⁶ Maide, 5/ 32

⁷ peygamberimizin Müslümanların dışındaki insanlarla münasebetleri için bkz: Şibli, Mevlana, **Asr-ı Saadet**, çev: Ömer Rıza Doğrul, Tokat Matbabası, İstanbul, 1974, II, 111-117.

⁸ Tirmizi, Sıfatü'l-Kıyame, 59.

mümini de mümin olmayanı da içine alır. Ama “mümin kardeşi için” diye biz hadise sınırlama getirirsek, diğer bütün insanları dışlamış oluruz. Ki bu da peygamberimiz s.a.v.’in, “alemlere rahmet olma” vasfıyla bağdaşmaz.

Fakat, bunun dışında Kur’an iman edenlerin de kardeş olduklarını bildirmektedir¹. Burada da insanlık kardeşliğinin içinde bir de **“iman kardeşliği”** olgusuna dikkat çekilmektedir. Buna göre kardeş olan müminler, birbirlerini seven kişilerdir². Aynı zamanda birbirlerine karşı merhametli, şefkatli, kafirlere karşı da serttirler³. Bu ayette belirtilen kafirlere karşı serttirler, (şiddetlidirler) ifadesi, kafirlerin saldırmasıyla, müslümanları yok etmeye çalışmasıyla ilgilidir. Yoksa saldırı vaki olmadığı takdirde müminler diğer insanlara da merhametli ve şefkatli davranmakla yükümlüdür. Nitekim, Hz. Musa ile kardeşi Harun’un Firavun’a “kavl-i leyin”⁴ diye ifade edilen yumuşak bir üslupla hitap etmesini isteyen Kur’an’ın bu anlayışı herkese karşı gösterilmesi gereken sevgi dolu bir yaklaşımdır.

Kur’an’ı Kerim’e göre kardeşlik sevgisi bir kişi hakkında duyulan bir haberi araştırmayı gerekli kılar. Yoksa insan bilmeden bir topluluğa zarar verebilir⁵. Diğer taraftan bu sevgi, savaşan iki grubu barıştırmayı, barışa yanaşmayan zalimin ise zulmünü gidermeyi, başkalarını küçük görmemeyi, ayıplamamayı, kötü lakaplarla hitap etmemeyi gerektirir⁶. Bunların da ötesinde bu kardeşlik sevgisi, kötü zannı, gizli sırları araştırmayı, gıybet etmeyi de yasaklamaktadır⁷. Bazı hadislere göre de kardeşinin yardımına koşana Allah’ın yardım edeceği⁸, kardeşinin yüzüne gülmenin sadaka olacağı beyan edilmektedir⁹. Bir hadis-i şeriflerinde de Peygamberimiz s.a.v., kardeşini seven bir kimsenin bunu ona bildirmesini istemektedir¹⁰.

Görüldüğü gibi hem Kur’an-ı Kerim hem de hadis-i şerifler

¹ Hucurat, 49/10

² Maide, 5/54

³ Fetih, 48/ 29

⁴ Taha, 20/44

⁵ Hucurat, 49/ 6

⁶ Hucurat, 49/9-11

⁷ Hucurat, 49/ 12

⁸ Tirmizî, Hudud, 3

⁹ Tirmizî, Birr, 36

¹⁰ Tirmizî, Zühd, 54

insanlık ve iman kardeşliğini dile getirmektedir. Buna göre mümin müminin kardeşidir. Kur’an müminlerin kardeş olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda mümin kendisi gibi insan olarak yaratılan herkese karşı da geniş insanlık kardeşliği bağıyla bağlıdır. Müminde bulunması gereken, bağışlayıcılık, sevgi, merhamet, kusurları örtmek, iyilik yapmak gibi bütün nitelikler sadece mümine karşı gösterilmesi gereken güzel ahlaki sıfatlar değildir. Bundan dolayı Kur’an, sadece kendilerini yurtlarından çıkararak, din hususunda kendileriyle savaşan ve onlara yardım eden kişilere “dost” olunmamasını istemektedir¹. Bunların dışındaki herkesle iyi geçinmek müminin başlıca görevleri arasındadır. Bütün bunlar, kardeşlik sevgisinin topluma, bağışlayıcılık, merhamet, kusurları örtmek, iyilik yapmak tarzında yansıyacağını göstermektedir.

Sonuç

İki kişilik bencillik yahut hastalıklı bir ilişki olarak nitelendirilen “aşk” kavramının aksine sevgi, sosyal yönü ağır basan bir kavramdır. Bu sevgi bütün insanların fitratlarında Cenab-ı Hak tarafından konulmuştur. Çeşitli etkenlerle fitratı bozulmamış bir insanın kalbinde kendisini, Allah’ı, diğer insanları ve varlıkları sevecek sınırsız denebilecek bir sevgi potansiyeli vardır. Allah sevgisi, bütün diğer sevgi objelerine yönelen sevgileri olumlu yönde etkileyecek bir güce sahiptir. İnsan sevgisi ise kadın erkek arasındaki sevgi, çocuk sevgisi ve kardeşlik sevgisini içine almaktadır. Yöneltildiği bu objeleriyle birlikte düşünüldüğü zaman insan sevgisinin toplumsal boyutlarının olduğu görülecektir.

İnsan sevgisinin bir boyutunu kadın-erkek arasındaki sevgi oluşturmaktadır. Kur’an insanların içinde kadınlara karşı bir sevgi olduğundan bahseder. Elbette kadınlarda da erkeklere karşı bir sevgi hissi vardır. Bu sevginin bir yönünü cinsel sevgi oluşturur. Cinsel sevginin yoğun olmasına da aşk denmektedir. Kur’an’a göre bu sevgi, toplumun en küçük çekirdeğini oluşturan aile ortamında tatmin edilmesi gereken bir sevgidir. Cenab-ı Hakkın insana bu sevgiyi vermesinin asıl amacı, neslin devamıdır. O halde cinsel sevgi insanların çoğalmasına ve topluluklar oluşturmalarına sebep olan bir araç konumundadır. Kur’an-ı Kerim, insanların fitratlarında bu sevgi ile birlikte bir de şefkat bulunduğunu bildirir. Cinsel sevgi ile başlayan evlilik, sevginin şefkat

¹ Mümtehine, 60/ 7-9

boyutuyla birlikte devam etmelidir. Böyle olmadığı takdirde kısa sürede birbirinden bıkan karı-koca çocuklarını ortada bırakıp başka kimselere yönelebilirler. Kadınların veya erkeklerin sadece cinsel bir obje olarak görüldüğü toplumlarda boşanmaların yüzde 70’ler civarında seyretmesi bu eksiklikten kaynaklanmaktadır. O halde sevgi şefkatle birlikte devam etmelidir ki, eşler birbirlerine sadece birer cinsel obje olarak bakmasınlar. Birbirlerini hayatlarının güzel ve kötü günlerini paylaştıkları bir arkadaş olarak görsünler. Bu sebeple eşleri birbirlerine güzel muamele etmeye sevk eden, birbirlerini arkadaşlık sevgisiyle sevmelerini sağlayan önemli unsurlardan birisi şefkattir. Bir diğeri ise, ahiret inancıdır. Salih olan karı-koca cennette birlikte olacaktır. Ebedi birlikte olma düşüncesi toplumun temeli olan ailenin sağlam kalmasını sağlayan en önemli etkenlerden birisi olarak kabul edilebilir. Ailenin dağılmadan devam etmesi, erkek ve kadın tarafının akrabalarıyla ilişkinin devam etmesi demektir. Bu da toplumsal dayanışma için önemli bir unsurdur. Nitekim, aile kurumunun bozulduğu toplumlarda bu tür ilişkilerin görülmesi ihtimal dışıdır.

Diğer taraftan insan sevgisinin bir başka boyutunu da çocuk sevgisi oluşturmaktadır. Kur’an-ı Kerimde İnsanların fitratlarında çocuklara karşı sevgi duygusu olduğu beyan edilir. İnsanın çocuklara karşı sevgisine şefkat denilmektedir. Psikoloji biliminin tespitlerine göre sevgi ortamından uzak olarak yetişen bir çocuk toplum için bir sorun olmaktadır. Bu sevginin çocuğa verilebileceği en iyi ortam aile ortamıdır. Anne babanın birlikte olduğu ortamdır. Bu sevgi sadece sözle verilecek bir şey değildir. Çocuğun maddi ve manevi bir ortamda güzelce yetişmesini sağlayacak olumlu fiillerle tezahür etmesi gereken bir duygudur. Anne-babanın çocuklarına duydukları sevgi, sadece çocuklarıyla sınırlı kalmamalıdır. Kalırsa, bu da bir nevi bencillik olur, bağımlılık olur. Bu sebeple Anne baba sevgilerini sadece kendi çocuklarına değil, diğer bütün çocuklara, hatta bütün insanlara, bütün varlıklara yöneltirler. Nitekim peygamberimiz s.a.v. de, sadece kendi çocuklarına sevmekle kalmamış, aynı zamanda Müslüman olsun olmasın, etrafındaki bütün çocukları da sevgisinden mahrum etmemiştir. Bu da göstermektedir ki, çocuklara olan sevgi, toplumun her kesimini kuşatıcı bir sevgiye dönüşmektedir. Evlatların anne-babaya sevgi ve şefkat göstermesi de, yaşlıların toplumsal bir problem olmasını engelleyici bir durumdur.

İnsan sevgisinin üçüncü boyutunu da kardeşlik sevgisi oluşturmaktadır. Aile ortamında başlayan, çocuk sevgisiyle genişleyen ve diğer bütün insanlara, hatta varlıklara sirayet eden bu sevgi, toplumda en

geniş şekilde etkisini gösterecek olan kardeşlik sevgisi haline gelmelidir. Bu sevginin bir ucu en geniş dairede bütün insanların aynı anne babadan gelen kardeşler olarak algılanmasına, diğer ucu da aynı inancı paylaşan insanların iman kardeşleri olarak algılanmasına kadar uzanır. Kur’an’ın mütecaviz olmayan müşriklere ve diğer din mensuplarına karşı barışçı tutumu, peygamberimizin bu tür insanlarla barış yapması, iyi ilişkiler içinde olması, saldırgan olmayan müşrik anne-babaya iyilik yapılmasını tavsiye etmesi bütün insanları mütecaviz olmadıkları sürece kardeş olarak sevmemiz gerektiğini gösteren delillerdir. Diğer taraftan Kur’an, müminlerin de birbirlerinin kardeşi olduklarını, aynı zamanda birbirlerine şefkatle davranan insanlar olmaları gerektiğini bildirmektedir. Kısaca, Kur’an’da zikredilen karı-koca, çocuk ve kardeşlik sevgileri toplumun huzurlu, barış içinde yaşanabilir bir toplum olmasına çok önemli katkılar sağlamaktadır.